

Met de rug naar de samenleving

Een analyse van de soevereinenbeweging in Nederland

Fotobijschrift omslag:

Verschillende overheidsinstanties ontvangen brieven van mensen die zich willen uitschrijven, zich soeverein willen verklaren of die aangifte willen doen tegen de betreffende instantie vanuit het idee dat deze illegitiem handelt. Het onttrekken aan verplichtingen kan mensen in ernstige problemen brengen. Wanneer deze zelfverklaarde soevereinen geen huur, hypotheek of belastingen meer betalen, krijgen zij te maken met oplopende schulden. Dit kan eindigen in huisuitzetting.

Inhoud

1.	Inleiding	5
2.	Een diverse soevereinenbeweging	7
	Gemene delers in gedachtegoed	7
	Verschillende onderliggende narratieven	8
	Inspiratie uit het buitenland	11
3.	Drie categorieën	13
	Verandering binnen het systeem	13
	Ontkenning van de legitimiteit van het systeem	14
	Gewelddadig verzet tegen het systeem	16
4.	Verandering in aard en omvang	19
	De aanhang in Nederland	19
	Weerbaarheid tegen soeverein gedachtegoed	20
	Een beweging met groeipotentieel	21
5.	Conclusie	23
	Ondermijning door feitelijk onjuiste boodschappen	24
	Zorgen om de groei	24
	Gewelddreiging op de korte termijn	25

1. Inleiding

Verscheidende organisaties in Nederland worden geconfronteerd met personen die zichzelf ‘autonoom’ of ‘soverein’ verklaren. Zo ontvangen de Hoge Raad, de Belastingdienst, de Kiesraad, gemeentes en provincies duizenden brieven van burgers die zich nadrukkelijk buiten de samenleving proberen te plaatsen.

Personen die zich ‘soverein’ noemen, geloven dat de Nederlandse overheid geen legitieme macht over hen uitoefent en dat ze zelf mogen bepalen of de Nederlandse wet- en regelgeving op hen van toepassing is. Op basis van een alternatieve opvatting van de rechts-geschiedenis beschouwen zij de huidige Nederlandse wetten als contracten die alleen van toepassing zijn wanneer ze daar zelf expliciet mee instemmen. Daarmee menen ze dat alleen zij zelf verantwoordelijk zijn voor hun eigen leven. Zulke onafhankelijkheidsverklaringen zijn juridisch niet mogelijk. Het afwijzen van de rechtsgrond voor bijvoorbeeld belastingen, verzekeringen en boetes kan verstreckende gevolgen hebben. Schulden stapelen zich op en leiden tot confrontaties met deurwaarders en de politie. Tijdens zulke confrontaties wordt door de soevereinen geschermd met pseudo-juridische argumenten en fantasiedocumenten. In sommige gevallen gaat dit gepaard met bedreigingen, intimidaties en soms fysiek verzet.

Deze soevereinen hebben veelal de wens om een alternatieve wereld te creëren, onafhankelijk van de instituties. Wanneer een groep mensen kiest voor een parallelle vorm van samenleven en zich verder niet bemoeit met de ‘reguliere’ samenleving, kan worden beargumenteerd dat dit weinig effect heeft op de democratische rechtsorde. Het houdt de huidige manier van samenleven in stand, omdat beide manieren naast elkaar kunnen bestaan en men zich niet tegen de huidige manier van samenleven verzet. Wanneer deze parallelle vorm van samenleven echter onverdraagzaam wordt, is er wel sprake van een zorgelijke ontwikkeling. Dit gebeurt bijvoorbeeld wanneer er boodschappen worden verspreid die de democratische rechtsorde ondermijnen, wanneer aanzienlijke delen van de Nederlandse samenleving de democratische rechtsorde afwijzen, als er andere waarden of rechten aan een bepaalde bevolkingsgroep worden toegekend of als er sprake is van extremistisch handelen.

Onderminning van de democratische rechtsorde

Een open en democratische maatschappij heeft wetten en (spel)regels voor het onderlinge samenleven en voor de relatie tussen burgers en overheid. Samen vormen die spelregels de

democratische rechtsorde. De democratische rechtsorde bestaat uit een democratische rechtsstaat (politiek systeem) en een vorm van samenleven (open samenleving). Dit worden ook wel de verticale dimensie en de horizontale dimensie van de democratische rechtsorde genoemd. Het functioneren van de democratische rechtsorde wordt bepaald door een gezonde 'werking' van beide dimensies en door de wisselwerking daartussen. Daarom dragen zowel de overheid als burgers de verantwoordelijkheid voor het goed functioneren van de democratische rechtsorde.

De democratische rechtsorde is altijd in ontwikkeling. Aan de ene kant wordt gezocht naar overeenstemming over de belangrijke problemen in de samenleving en hoe ze kunnen worden opgelost. Maar aan de andere kant betekent een goed functionerende democratische rechtsorde dat voortdurend tegenspraak mogelijk is en wordt georganiseerd. Het hebben van ruimte voor kritiek, protest en demonstraties tegen het beleid of het handelen van instituties is een essentieel onderdeel van de democratische rechtsorde. Kritiek, protest en tegenstelling doen recht aan de pluriformiteit binnen samenlevingen.

Zulke tegenspraak kent wel een grens. Deze ligt bij het ondermijnen of bedreigen van de democratische rechtsorde zelf en daarmee de nationale veiligheid. Dit gebeurt bijvoorbeeld wanneer mensen of groeperingen vanuit hun denkbelden haat zaaien, intimideren of bedreigingen uiten. Ook het openlijk afwijzen van instituties die de democratische rechtsorde mogelijk maken (bijvoorbeeld volksvertegenwoordiging en openbaar bestuur, onafhankelijke rechtspraak, vrije pers en wetenschap), het verspreiden en promoten van intolerantie en vijandbeelden of het aantasten van democratische omgangsvormen zijn hier voorbeelden van. Ze tasten de basis van de democratische rechtsorde als politiek systeem en wijze van samenleven aan. Een democratische rechtsorde kan immers niet zonder een basaal vertrouwen in de instituties, met daarnaast ook verdraagzaamheid jegens andersdenkenden, respect voor de rechten van minderheden en andere democratische normen, waarden en omgangsvormen. Daarom moet de samenleving de grenzen van de democratische rechtsorde bewaken en weerbaar zijn tegen de bedreigingen daarvan.

In deze analyse wordt ingegaan op de vraag hoe de Nederlandse soevereinenbeweging zich verhoudt tot deze democratische rechtsorde: is er vanuit deze beweging sprake van een ondermijning hiervan en zo ja, hoe uit dit zich?

Leeswijzer

Deze publicatie is opgebouwd uit drie hoofdstukken en een conclusie. Het eerste hoofdstuk is contextueel van aard en gaat in op de ideologie van zelfverklaarde soevereinen, de belangrijkste narratieven die daaruit voortkomen en de internationale invloed op de beweging. In het tweede hoofdstuk worden drie verschillende gradaties onderscheiden, waarbij voor elke categorie wordt geanalyseerd of en zo ja, hoe en waarom er sprake is van een ondermijning van de democratische rechtsorde. Het derde hoofdstuk gaat in op de recente veranderingen in de aard en omvang van de soevereinenbeweging in Nederland. Tot slot wordt de onderzoeksvraag beantwoord in de conclusie.

2. Een diverse soevereinenbeweging

Er is niet één, alomvattend soeverein gedachtegoed. Sterker nog, er circuleren tientallen interpretaties van het ‘soeverein-zijn’ op internet, waardoor personen met zeer uiteenlopende standpunten zich aange trokken kunnen voelen tot het gedachtegoed van de zelfverklaarde soevereinen. Hieronder wordt ingegaan op een aantal gemene delers binnen dit soevereine gedachtegoed, gevolgd door enkele dominante narratieven die geregeld worden aangehaald. Tot slot wordt aandacht besteed aan de internationale inspiratie van de Nederlandse soevereinenbeweging.

Gemene delers in gedachtegoed

De soevereine beweging komt voort uit de bredere anti-institutionele beweging, waarover de AIVD¹ en de NCTV² eerder hebben gepubliceerd. Net als in deze beweging staat binnen het gedachtegoed van de soevereinen centraal dat er een kleine, internationale, kwaadaardige elite aan de macht is, die handelt vanuit een geheim ‘groter plan’. Deze veronderstelde elite zou als doel hebben de bevolking te onderdrukken, tot slaaf te maken en deels te vermoorden. Volgens aanhangers van de beweging bevindt deze elite zich niet alleen in de wetgevende, rechterlijke en uitvoerende macht, maar ook binnen de media en de wetenschap. Deze elite zou volgens hen gebeurtenissen en fenomenen verzinnen, zoals de coronapandemie of de oorlog tussen Israël en Hamas, om haar eigen agenda te kunnen doorvoeren. De overheid en democratische instituties zijn volgens soevereinen als instrument van de elite illegitiem.

¹ AIVD, Anti-institutioneel extremisme in Nederland: een ernstige dreiging voor de democratische rechtsorde?, 25 mei 2023.

² NCTV, Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland december 2023.

Als vorm van verzet creëert een deel van de anti-institutionele beweging parallelle samenlevingen om zo de onderdrukking van de hierboven geschetste kwaadaardige elite te ontvluchten. Deze vorm van verzet kenmerkt ook de soevereinen. Waar aanhangers van de anti-institutionele beweging over het algemeen geen concreet beeld hebben van hoe de wereld er na de val van de kwaadaardige elite uit zou moeten zien, hebben zelfverklaarde soevereinen dit vaak wel. In het soevereine wereldbeeld is het individu zelf de hoogste autoriteit, zonder onderdrukt te worden door een overheid die zelfbestuur onmogelijk zou maken. Om dit te bereiken willen soevereinen een leven waarin zij zoveel mogelijk zelfvoorzienend en onafhankelijk zijn van de Nederlandse samenleving en de democratische instituties, die normaal gesproken de samenleving ordenen en beschermen. Hierbij zien zij de meeste Nederlandse wetgeving als suggestie, waaraan zij zich alleen hoeven te houden wanneer zij daar zelf mee instemmen. Dit gedachtegoed kan het vertrouwen in de wetgevende, uitvoerende, en rechtsprekende macht en de traditionele media en de wetenschap aantasten. Het gevolg is dat de legitimiteit van deze instituties in twijfel wordt getrokken, wat ondermijnend kan zijn voor de democratische rechtsorde.

Binnen de beweging van soevereinen geven personen verschillend invulling aan het gedachtegoed. Zo zijn er personen die zichzelf soeverein of autonoom noemen en menen dat zij zich niet volledig los kunnen maken van de samenleving, al zouden ze dat willen. Zij erkennen (delen van) de wet, maar geloven dat zij zelf bepalen welke wetten en regels zij volgen en welke belastingen zij betalen. Andere zelfverklaarde soevereinen beschouwen de Nederlandse wet- en regelgeving als ongeldig en weigeren daarom soms te voldoen aan de financiële verplichtingen die daaruit voortkomen en aan hen worden opgelegd, zoals het betalen van belastingen en boetes. In het uiterste geval willen sommige soevereinen zich met geweld verzetten tegen het huidige systeem of geloven ze dat de kwaadaardige elite een gewelddadige strijd zal initiëren waarop zij zich moeten voorbereiden. In de praktijk is het onderscheid tussen de verschillende gradaties en groepen niet altijd even scherp te maken.

Behalve dit onderscheid in de aard van gedragingen, worden verschillende subnarratieven verspreid. Zij hebben met elkaar gemeen dat de legitimiteit van de huidige Nederlandse wet- en regelgeving wordt ontkend. Deze subnarratieven worden verschillend geïnterpreteerd en komen daardoor ter onderbouwing van alle gradaties van soeverein handelen terug. Ondanks uitgebreide argumentatie kennen deze narratieven geen enkele juridische basis.

Verskillende onderliggende narratieven

Soevereinen voelen zich vanuit hun geloof in een kwaadaardige elite waarschijnlijk vooral aangetrokken tot de gedachte dat de overheid en instituties illegitiem handelen. Personen of organisaties die een substantiële bijdrage leveren aan het soevereine narratief, zogenaamde aanjagers, spelen hierop in en bieden met hun onderliggende narratieven concrete redenen voor soevereinen om zich te onttrekken aan de Nederlandse samenleving en te streven naar een alternatieve samenleving. Gerechtaardigde zorgen en grieven met betrekking tot

instituties worden via complottheorieën in het frame geplaatst dat het overheidshandelen en -falen onderdeel is van een geheim, vooropgezet plan. Vervolgens bieden de narratieven een aantrekkelijk en eenvoudig alternatief met een aantal simpele leefregels die door medeburgers worden gehandhaafd, zonder complexe nationale en soms internationale wet- en regelgeving. Voor een deel van de soevereinen biedt dit een uitweg voor schulden en andere problemen met overheidsinstanties. In andere gevallen wordt er een oplossing gegeven voor het simpelweg leven onder een 'kwaadaardige elite'.

Uit het onderstaande komt naar voren dat soevereinen zich graag beroepen op bestaande juridische concepten, maar daarbij steeds met eigen interpretaties komen die haaks staan op de betekenis die in het recht en de filosofie aan dergelijke begrippen worden gegeven. Er bestaan geen duidelijke scheidslijnen tussen de verschillende narratieven. Niet elke soeverein gelooft in alle narratieven die hieronder beschreven zijn, dit verschilt per persoon en per groep. Soms geloven aanhangers in meerdere narratieven tegelijkertijd.

Natuurrecht en gewoonterecht

Een van de belangrijkste narratieven heeft betrekking op wetgeving. Veel soevereinen hechten meer waarde aan het natuurrecht dan aan het in Nederland geldende rechtssysteem. In het natuurrecht wordt een beroep gedaan op universele, niet door de mens gemaakte, onveranderlijke wetten. Tamelijk onomstreden principes uit het natuurrecht zijn bijvoorbeeld de regels dat je niet mag doden, stelen of dwingen. Soevereinen geven aan het natuurrecht echter een heel eigen interpretatie. Sommigen verwijzen daarbij onder andere naar concepten die afkomstig zijn van religieuze en spirituele bewegingen. Die soevereine interpretatie van het natuurrecht leidt tot een set aan regels die op gespannen voet staat met het huidige rechtssysteem. Een deel van de soevereinen gelooft bijvoorbeeld in een soort karma-principe. Zij stellen dat een persoon uiteindelijk zijn eigen acties terugkrijgt; iemand die geweld pleegt zal uiteindelijk zelf ook met dat soort geweld te maken krijgen. Dit werkt soms dempend op eigen geweld, maar kan ook een vrijbrief zijn om mensen die volgens de soevereinen geweld hebben gepleegd, met geweld te beantwoorden.

Ondersteunend aan dit vermeende hoogste recht, het natuurrecht, komt volgens de interpretatie van de soevereinen het gewoonterecht, oftewel de 'common law'. Volgens de soevereinen is het gewoonterecht gebaseerd op het natuurrecht, met enkele door de mens gecreëerde aanpassingen. Het gewoonterecht van soevereinen legitimeert verzet tegen degenen die het natuurrecht schenden. In de praktijk betekent dit dat wanneer de overheid wetten maakt die zij niet in overeenstemming vinden met hun opvatting van het natuurrecht, zij die wetten niet hoeven na te leven.

De overheid zou volgens deze soevereinen geen recht hebben om het natuur- of gewoonterecht aan te passen en zou zich alleen mogen bemoeien met het, volgens hen, laagste niveau van wetgeving, zoals het bestuursrecht, strafrecht of burgerlijk recht. Veel soevereinen geloven dat zij zich alleen aan deze wetten hoeven te houden, wanneer zij daar zelf mee instemmen. Velen van hen voelen zich dan ook niet gehouden aan de huidige Nederlandse wet- en regelgeving.

Sommigen betalen daarom geen belasting of boetes meer, ontwikkelen bijvoorbeeld eigen kentekenplaten of gaan zelfs zo ver dat zij een schadevergoeding eisen van instanties wegens ‘illegitiem handelen’ of overgaan tot eigenrichting. In navolging van soevereinen in de Verenigde Staten en Duitsland spreken Nederlandse aanhangers van ‘common law courts’ of ‘tribunalen’, voor de behandeling van klachten over de lokale of landelijke overheid, en over eigen ‘sheriffs’ voor de handhaving van het gewoonterecht.

Maritiem recht

Volgens soevereinen is het maritiem recht een voorbeeld van één van de wetten van het laagste niveau, dat door de overheid is gecreëerd en op dit moment wordt toegepast om hen te onderdrukken. Dit maritiem recht gaat uit van een ingewikkelde interpretatie van de rechtsgeschiedenis, waarbinnen centraal staat dat er in 1666 een nieuwe wet gecreëerd is, waarbij ‘Lost at Sea’ verklaringen gereguleerd werden. Wanneer schepen of bemanningsleden verdwenen op zee en niet gevonden werden, moesten nabestaanden hun leven verder kunnen oppakken. Verzekeringen en erfenissen moesten bijvoorbeeld kunnen worden uitbetaald. Om dit te regelen, schreef de nieuwe wet voor dat wanneer bemanningsleden niet binnen zeven jaar terugkeerden en zich als levend mens verklaarden, zij als ‘verdwenen op zee’ werden beschouwd.

Een groot aantal soevereinen gelooft dat dit maritiem recht nog steeds van toepassing is, niet alleen voor personen op zee, maar voor iedereen. Zij geloven dat mensen vrij geboren zijn, maar dat er vervolgens een dwingende tweelingidentiteit is gecreëerd. Wanneer pasgeborenen worden aangegeven bij de burgerlijke stand wordt naast de van nature vrije ‘mens’ in het geheim de juridische constructie ‘persoon’ opgetuigd, ook wel een ‘stroman’ genoemd. Daarmee legt de overheid de bevolking als ‘persoon’ allerlei regels en belastingen op, terwijl de vrije mens zich daar eigenlijk niets van aan zou hoeven te trekken. Het hele streven van de soevereinen bestaat eruit de persoon op te heffen en als mens verder te leven. Wanneer dat volgens hen door allerlei uitschrijvingen en afmeldingen lukt, wordt de mens immuun voor boetes en dwangsommen die aan de ‘persoon’ zijn geadresseerd.

Geboorte-trust

In aanvulling op het maritiem recht, zijn er mensen die niet alleen geloven dat zij hun rechten kwijtraken wanneer zij een ‘stroman’ worden, maar ook dat de overheid geld verdient met het gebruik van deze ‘stroman’. Soevereinen gebruiken verschillende verhalen om dat te rechtvaardigen. Volgens een van de verhalen zou de Nederlandse overheid na het einde van de Tweede Wereldoorlog failliet zijn, waarna voor iedere ‘stroman’ een trust werd geopend die op de beurs werd verhandeld. Op basis van een schatting van iemands levenslange inkomsten zou die trust tussen de 1,5 en 2 miljoen euro bevatten. Wanneer soevereinen zich niet ‘levend’ melden, mogen bijvoorbeeld banken, de Belastingdienst en de Staat volgens het verhaal dit geld uit de trust gebruiken. Steeds meer soevereinen proberen de niet-bestaande trust op te eisen door brieven te schrijven aan de Belastingdienst. Ook kan het een extra legitimering vormen om geen belastingen en boetes te hoeven betalen, omdat de overheid de verschuldigde bedragen ook uit het geboorte-trust zou kunnen halen.

De SHAEF-wetten

Tot slot gelooft een deel van de soevereinen dat de soevereiniteit van Nederland is overgedragen aan de geallieerden nadat koningin Wilhelmina in 1940 naar Engeland vluchtte. Na afloop van de Tweede Wereldoorlog zou Wilhelmina de Grondwet volgens deze soevereinen niet opnieuw hebben geratificeerd, waardoor de Nederlandse Staat volgens hen geen geldige juridische grondslag meer kent en geen legitieme macht meer kan uitoefenen over het Nederlandse volk. In plaats daarvan wordt verwezen naar de wetten van de Supreme Headquarters Allied Expeditionary Force (SHAEF), op basis waarvan de geallieerden na de oorlog de bevrijde gebieden bestuurden. Omdat de geallieerden het bestuur nooit zouden hebben overgedragen aan de bevrijde gebieden en omdat de Nederlandse grondwet niet opnieuw werd geratificeerd, zouden de SHAEF-wetten nog altijd van kracht zijn. Volgens deze theorie zijn de Nederlandse wetgeving en rechtbanken dan ook illegitiem: alleen door de militaire regering van geallieerde strijdkrachten erkende rechtbanken zouden in Nederland mogen opereren; deze zijn er niet in Nederland.

Inspiratie uit het buitenland

Het gedachtegoed van de zelfverklaarde soevereinen kent haar oorsprong in de Verenigde Staten van de jaren zestig en zeventig van vorige eeuw. Daar ontstond het idee van de ‘sovereign citizen’ uit protest tegen het gezag en belastingen van de federale overheid. Om deze reden werd in het begin ook wel gesproken van ‘tax protestors’. Inmiddels wordt een deel van deze groep in de Verenigde Staten als binnenlandse terroristische dreiging beschouwd³; veel betrokkenen bij de Capitool-bestorming in Washington DC op 6 januari 2021 waren ‘sovereign citizens’. De Amerikaanse soevereinen geloven in een alternatieve interpretatie van de geschiedenis van het land, waarbij zij net als de Nederlandse soevereinen geloven dat veel wetten niet van toepassing zijn. Ook betalen zij bijvoorbeeld geen belasting en eisen ze soms zelfs geld van de overheid. Inmiddels heeft de gedachte dat de Staat geen legitimiteit heeft, in diverse landen haar eigen variant gekregen. De precieze invulling verschilt echter van land tot land.

De ideeën van de Nederlandse soevereine beweging lijken sterk op of komen volledig overeen met de ideeën van de soevereine beweging in de Verenigde Staten. Opvallend genoeg verwijzen soevereinen in Nederland zelden naar Amerikaanse ideeën of ideologen, maar bijvoorbeeld wel naar Amerikaanse wetgeving, zoals het Tweede Amendement. Dit artikel verbiedt de overheid om het recht op het bezitten en dragen van wapens te schenden. Nederlandse soevereinen halen hun inspiratie meestal uit Duitsland en Canada. Het gedachtegoed van de Nederlandse soevereinenbeweging kent overeenkomsten met de Duitse *Reichsbürger*, *Souveränisten* en *Selbstverwalter*. Aanhangers van deze Reichsbürgerbeweging vinden elkaar door een afkeer van de invulling van democratische instituties en democratisch gekozen volksvertegenwoordigers. Zij erkennen de huidige Bondsrepubliek niet en vinden dat Duitse wetten niet voor hen

³ Department of Homeland Security, ‘Intelligence Assessment. Sovereign Citizen Extremist Ideology Will Drive Violence at Home, During Travel, and at Government Facilities (2015).

gelden. Een deel van deze beweging is extremistisch of zelfs terroristisch. Aanhangers van de Reichsbürger waren de afgelopen jaren betrokken bij honderden geweldsincidenten, waaronder schietpartijen waarbij politieambtenaren zijn gedood alsmede de poging tot bestorming van de Bondsdag in augustus 2020. In 2022 en 2023 hield de Duitse politie verschillende aanhangers van de beweging aan op verdenking van het voorbereiden van een staatsgreep. Er zijn geen aanwijzingen dat hiertoe ook in Nederland voorbereidingen worden getroffen. Andere onderdelen van de soevereine ideologie in Nederland lijken rechtstreeks gekopieerd uit Canada. Een specifieke groep soevereinen in Nederland heeft het gedachtegoed overgenomen van een Canadese ideoloog, die stelt dat er goede en slechte mensen zijn en dat de goede mensen de slechte mensen mogen stoppen, desnoods met kracht of geweld. Het gewoonterecht oftewel 'common law' zou de strafmaat moeten bepalen.

Ten slotte zou men wellicht verwachten dat een voorstelbaar risico van het soevereine narratief is, dat buitenlandse actoren hier invloed op trachten uit te oefenen. Zij kunnen met heimelijke beïnvloeding inspelen op maatschappelijke sentimenten om zo spanningen die leven binnen de Nederlandse samenleving te vergroten. Vooralsnog is er echter slechts een beperkte dreiging van heimelijke beïnvloeding voor de Nederlandse democratische rechtsorde waargenomen. Beïnvloedingsactiviteiten worden eerder gericht op landen die belangrijker of vatbaarder worden geacht dan Nederland.

3. Drie categorieën

Er zijn dus verschillen in gedachtegoed en narratieven en ook in de verschillende soorten gedragingen en mate waarin personen een dreiging kunnen vormen voor de democratische rechtsorde. Het geweld dat voortkomt uit de beweging is nog beperkt. De hierboven besproken narratieven zelf zetten in principe ook niet aan tot gewelddadig handelen, ondanks het vijandbeeld van een kwaadaardige elite die het volk wil onderdrukken, knechten of vermoorden. Iedereen kan er een eigen invulling aan geven.

Hierbij worden er grofweg drie verschillende categorieën onderscheiden, namelijk:

- Autonomen of soevereinen die verandering voorstaan binnen het huidige systeem.
- Soevereinen die de legitimiteit en geldigheid van het huidige systeem ontkennen en zich daar aan onttrekken.
- Actief verzet tegen het huidige systeem, al dan niet met geweld.

De laatste stroming maakt per definitie deel uit van de tweede stroming; men moet eerst het systeem ontkennen om zich er actief tegen te zullen verzetten, desnoods met geweld. Andersom is dit niet het geval. Mensen kunnen het systeem ontkennen, zonder zich hier met geweld tegen te verzetten. Deze categorieën zijn niet altijd zo zwart-wit als ze lijken. Personen wisselen van categorie of maken deel uit van meerdere tegelijkertijd. Dit onderscheid betekent ook dat niet ieder persoon die zichzelf soeverein noemt per definitie wordt beschouwd als dreiging tegen de democratische rechtsorde. Behalve gedachtegoed zijn gedragingen dus evenzeer van belang. De drie categorieën zijn hieronder nader uitgewerkt.

Verandering binnen het systeem

De eerste groep soevereinen vormt de grootste categorie en bestaat waarschijnlijk uit enkele tienduizenden mensen. Zij zijn op zoek naar zelfvoorziening en willen zo onafhankelijk mogelijk leven *binnen* het systeem, zonder dat zij het systeem afwijzen of gewelddadige intenties hebben. Sommigen van deze groep noemen zichzelf autonoom in plaats van soeverein. Er zijn soevereinen die hen dan ook niet als echt 'soeverein' zien, omdat zij zelf een stap verder gaan

en volledig buiten het systeem stappen. Personen die zichzelf autonoom noemen, stellen ook weleens dat zij zich niet volledig los zouden kunnen maken van de samenleving, zelfs niet als ze dat willen. Tegelijkertijd zijn er personen die beide termen door elkaar heen gebruiken en hier geen onderscheid in lijken te maken.

Deze groep soevereinen (of: autonomen) is zeer gevarieerd en houdt zich bezig met zaken als het aanleggen van een eigen moestuin, eigen onderwijs of een eigen medisch systeem. Delen hiervan zijn onwenselijk omdat de groep zichzelf steeds verder isoleert van de Nederlandse maatschappij, maar de groep als geheel is niet onverdraagzaam. Ondanks dat het soevereine narratief voorschrijft dat mensen zelf bepalen of ze zich aan de Nederlandse wet- en regelgeving houden, kiest deze eerste groep er bewust voor om dat wel te blijven doen. Ze betaalt nog steeds belasting en huur en houdt zich aan de Nederlandse wet- en regelgeving.

Sommige soevereinen uit dit eerste type beheren een organisatie. Een aantal van deze organisaties deelt informatie met betrekking tot het gewoonterecht, maar er wordt vaak expliciet gesteld dat iedereen ook onder het 'reguliere strafrecht' valt, waarmee de Nederlandse wet- en regelgeving wordt erkend. Veel van de organisaties die binnen dit eerste type vallen, verdienen geld met onder meer het geven van cursussen over autonomie, de verkoop van documenten waarmee gesteld wordt dat mensen zich kunnen uitschrijven uit de Nederlandse samenleving, zogenaamde diplomatieke paspoorten en de verkoop van alternatieve kentekenplaten. Dit kan overigens strafbaar zijn, wanneer er sprake is van oplichting of het aanzetten tot valsheid in geschrifte. Maar ondanks dat zij personen bijvoorbeeld aanmoedigen zich uit te schrijven uit de samenleving, stellen zij hierbij expliciet dat ze zich aan de wet moeten blijven houden. Hoe deze zaken zich in hun ogen verenigen, is niet duidelijk. Over het algemeen is er vanuit deze groep geen sprake van moedwillige ondermijning van de democratische rechtsorde. Tegelijkertijd draagt deze groep wel bij aan de verspreiding van een narratief dat een opmaat kan vormen voor meer onverdraagzame vormen van isolationisme, radicalisering en extremisme.

Ontkenning van de legitimiteit van het systeem

De tweede, nog steeds aanzienlijke categorie van enkele duizenden mensen bestaat uit soevereinen die een stap verder gaan. Zij geloven dat de Nederlandse overheid illegitiem is en kiezen er daarom voor om zich niet langer aan Nederlandse wet- en regelgeving te houden. Dit type soevereinen ontmoet elkaar vaak online – maar ook fysiek – en bespreekt dan de ideologie, manieren om geen belasting of huur te betalen en manieren om aan de maatschappij te tonen dat zij zich hiervan afwenden. Deze manieren bestaan bijvoorbeeld uit de introductie van eigen betaalmiddelen, de ontwikkeling van eigen fantasiedocumenten ter identificatie of het organiseren van eigen onderwijs, waarbij kinderen worden onttrokken aan regulier onderwijs.

Het narratief dat de overheid illegitiem is en de Nederlandse wet- en regelgeving ongeldig, moedigt aan tot een aantal acties. Verschillende overheidsinstanties zoals gemeenten, politie en Belastingdienst ontvangen brieven van mensen die hun geboortetrust opeisen, zich willen uitschrijven, zich soeverein willen verklaren of die aangifte willen doen tegen de betreffende instantie vanuit het idee dat deze illegitiem handelt. Het onttrekken aan verplichtingen kan mensen in ernstige problemen brengen. Wanneer deze zelfverkleerde soevereinen geen huur, hypotheek of belastingen meer betalen, krijgen zij te maken met oplopende schulden. Dit kan eindigen in huisuitzetting. Het opzeggen van verplichte verzekeringen, het vals indienen van belastingaangifte en het thuishouden van leerplichtige kinderen zorgt voor aanvullende problemen of strafbare feiten, evenals het verlies van vertrouwen in reguliere zorg- en hulpverlening. Zo raken mensen steeds verder geïsoleerd van de instanties die ertoe uitgerust zijn om hen te helpen of komen ze zelfs in het strafrechtstelsel terecht.

Personen die al in een lastige financiële positie verkeren, kunnen extra gevoelig zijn voor de misleidende boodschap van soevereine aanjagers, vooral wanneer zij al slechte ervaringen hebben met de overheid. Zulke aanjagers beloven gouden bergen, zoals het geld uit een geboortetrust of het wegnemen van financiële verplichtingen. Maar ondertussen brengen zij mensen alleen maar (meer) in de problemen. Mogelijk beschouwt een deel van deze aanjagers het gedachtegoed vooral als verdienmodel: zij bieden tegen betaling documenten, advies en andere diensten aan die nodig zouden zijn om soeverein te worden, terwijl hun klanten daar over het algemeen alleen maar slechter van worden. Hier is soms ook sprake van een dubbele moraal; een deel van hen betaalt bijvoorbeeld zelf wel netjes hun belasting. Eind 2023 werden twee zelfbenoemde juridisch adviseurs aangehouden op verdenking van belastingfraude, verduistering en valsheid in geschrifte.

Hoewel de soevereinen in Nederland een geweldloos verleden kennen, is er de afgelopen tijd vaker sprake van intimidatie, bedreiging en een aantal vooralsnog kleine gewelddadige confrontaties met bijvoorbeeld politie en deurwaarders. Zo is een deurwaarder vastgehouden en is een politieagent belaagd toen hij een soeverein vroeg naar haar rijbewijs. Lokale politici en ambtenaren, rechters, journalisten en wetenschappers kunnen zich in hun werk belemmerd voelen en daadwerkelijk belemmerd worden door intimidaties, onder andere door de dreigende toon in brieven. Doordat groepen soevereinen steeds verder in de problemen dreigen te komen omdat zij bijvoorbeeld hun rekeningen niet meer betalen, is de verwachting dat het aantal gewelddadige incidenten waarschijnlijk zal toenemen. Dat geldt ook voor het aantal huisuitzettingen of deurwaardersbezoeken waarbij de politie een rol speelt. Deze tendens wordt versterkt doordat deze soevereinen vanuit hun ideologie de hulp van overheidsinstanties vaak afwijzen.

Gewelddadig verzet tegen het systeem

De laatste categorie soevereinen bestaat uit mensen die geloven dat een toekomstige gewelddadige strijd met de overheid en democratische instituties onvermijdelijk is. Dit is de kleinste groep van enkele tientallen tot honderd mensen en betreft een subcategorie van de tweede categorie.

Door de verspreiding van een angstaanjagend vijandbeeld van een kwaadaardige elite die uit is op onderdrukking, slavernij en moord, kunnen sommige soevereinen de conclusie trekken dat gewelddadig verzet noodzakelijk is. Dergelijke vijandbeelden demoniseren en dehumaniseren tegenstanders; het gebruik van termen als 'onderdrukking', 'tribunalen', 'genocide', 'heilige oorlog' en 'existentiële strijd' kan bijdragen aan de veronderstelde geweldsnood. De vermeende vertegenwoordigers van de elite ontvangen regelmatig bedreigingen. Hierbij wordt over het algemeen bedreigd met burgerarresten of tribunalen. Hoe deze tribunalen eruit moeten komen te zien, wordt niet duidelijk. Bij een deel van deze groep blijft het mogelijk bij grootspraak, maar zulke boodschappen kunnen voor enkelen gewelddadig handelen legitimeren tegen deze veronderstelde vertegenwoordigers. Deze dreiging wordt vergroot door doxing. In online groepen van soevereinen worden regelmatig adressen en persoonsgegevens verspreid van bijvoorbeeld deurwaarders, politiepersoneel en (gemeente)ambtenaren.

Vanuit de overtuiging dat ieder individu eigen rechten heeft waaraan niemand mag tornen, circuleren er bovendien handleidingen voor zogenaamde 'sheriffs' en soevereine 'rechtbanken'. De sheriffs zijn zelf soeverein en zouden het natuur- en gewoonterecht verdedigen. Door de inzet van deze sheriffs moet bovendien de overgang naar een nieuwe samenleving worden bewerkstelligd. Zij zouden zijn gekwalificeerd en getraind in (vuur)wapengebruik en zelf-verdedigingstechnieken. De gearresteerde personen moeten vervolgens op grond van het gewoonterecht worden berecht. Ook wordt gesproken over het vormen van 'burgermilities' die onder leiding van zulke sheriffs het gewoonterecht moeten handhaven. Als men vanwege die eigenrichting tegenover de politie komt te staan of tegenover personen die weigeren om mee te werken, kan dat in potentie tot geweld leiden.

Daarnaast wordt in sociale mediakanalen een zogenaamde 'Resolutie van het soevereine Nederlandse volk' gedeeld. Hierin staan verwijzingen naar de 'kwaadaardige elite' en de termen 'oorlog' en 'genocide'. Deze resolutie kan worden beschouwd als een oproep tot geweld. Zo wordt er in deze resolutie gesteld: "(...) Doen wij, het vrije Nederlandse volk, de onherroepelijke aanzegging die ons het recht geeft om de plegers van de misdaden tegen de menselijkheid te arresteren, te berechten en hen zo nodig in het kader daarvan te doden (...)". In de resolutie wordt verder opgeroepen tot eigen bewapening en de arrestatie van vijanden.

Een nog kleinere groep soevereinen gaat zo ver dat zij zichzelf online en fysiek organiseert en voorbereidt om zich te kunnen verdedigen in de, door deze groep verwachte, gewelddadige strijd met de overheid en instituties, of spreekt zelfs van een offensieve aanpak. Eenzelfde ontwikkeling vond eerder plaats onder Amerikaanse *sovereign citizens* en de Duitse *Reichsbürger*. Ook in Nederland worden lessen in vechtsporten gevolgd of wordt gesproken over het gebruik van geweld en het verzamelen van (veelal ook legale) wapens. Dit verlaagt mogelijk de drempel om geweld te gebruiken. Zulke voorbereidingen zijn vaak defensief van aard, hoewel er ook aanhoudingen zijn verricht wegens bedreiging met geweld tegen ambtenaren, het bezetten van- of een aanslag plegen op een gemeentehuis en het arresteren van een rechter. Bij meerdere soevereinen werden (vuur)wapens en munitie aangetroffen. In september werd een soeverein veroordeeld tot acht maanden celstraf, omdat hij had geprobeerd om semi-automatische wapens en munitie te kopen voor een groep gelijkgestemden.

Verschillende uitingsvormen van soevereinen

Soevereinen kennen diverse achtergronden en gedachtegoed, en uiten zich ook op uiteenlopende wijze. Vaak hebben soevereinen een conflictgerichte opstelling in hun contact met de overheid.

Het onderstaande geeft een globaal overzicht van de uiteenlopende uitingsvormen van soevereinen in Nederland.

Bijeenkomsten: Er zijn verschillende fysieke soevereine bijeenkomsten, waarin zij samen komen om te spreken over hun gedachtegoed, het handelen hiernaar en de juridische documenten die daaraan ten grondslag zouden kunnen liggen.

Brieven naar instanties: Onder andere gemeentes, deurwaarders en incassobureaus worden aangeschreven. Zij worden bijvoorbeeld aansprakelijk gesteld voor verlies van bezit. Dergelijke brieven zijn vaak doorspekt met

pseudo-juridisch taalgebruik en onjuiste claims. Ze zijn vaak voorzien van verschillende handtekeningen en vingerafdrukken in bloed of rode verf.

‘Opzegging machtiging besturen’: Wanneer personen zichzelf soeverein verklaren, geven zij dat doorgaans aan bij de gemeente waar zij woonachtig zijn en vaak ook bij de Kiesraad, de Hoge Raad of het Kabinet van de Koning. Dit doen zij door middel van een ‘opzegging machtiging besturen’.

Opvoeding & Onderwijs: Omdat soevereinen de geboorteaangifte beschouwen als het startpunt van de relatie met de kwaadaardige overheid, moedigen zij mensen aan om pasgeborenen niet langer aan te geven. Sommige soevereinen vertrouwen bovendien het door de overheid geaccrediteerde onderwijs niet. Zij proberen eigen scholen op te richten, doen aan

thuisonderwijs of weekendonderwijs. Het risico van dit soort ontwikkelingen is dat kinderen tussen wal en schip vallen en aan het maatschappelijk zicht onttrokken worden.

Gebruik fantasiedocumenten: Personen (ver) kopen fantasiedocumenten als 'diplomatieke paspoorten', zelfbedachte kentekens, stickers met 'Corps Diplomatique' of ambassadeborden voor de eigen woningen, waarmee wordt aangegeven dat de gebruikers als soeverein niet onder het Nederlands rechtssysteem zou vallen. Dit kan leiden tot inbeslagname van bijvoorbeeld voertuigen.

Streaming: Arrestaties of huisuitzettingen worden door aanwezigen gefilmd, gestreamd en gedeeld via online groepen.

Het doen van aangifte: Soevereinen doen, vaak na confrontatie met hun opgelopen schulden, aangifte bij de politie tegen bijvoorbeeld gemeente-ambtenaren, rechters, woningverhuurders of deurwaarders wegens dwang, valsheid in geschrifte, afpersing, bedreiging of diefstal. Ook tegen de Belastingdienst wordt regelmatig aangifte gedaan, wegens 'onrechtmatig beslaglegging van een zakelijke rekening'.

Vorderingen: Soevereinen dienen vorderingen in tegen de deurwaarders, belastingdienst of burgemeesters wegens gederfde inkomsten, en tegen specifieke politieagenten wegens vermeende 'ontvoering en gijzeling' door aanhoudingen of 'onrechtmatig handelen'.

Doxing: Privégegevens van onder meer deurwaarders, politiepersoneel, Officieren van Justitie en medewerkers van de Belastingdienst worden gedeeld in appgroepen met soms meer dan duizend leden. Dit is strafbaar, mensen die dit doen kunnen onder meer worden vervolgd voor opruiing en bedreiging.

(Online) bedreiging: Met enige regelmaat worden personen aangehouden voor bedreigingen, zowel online als via brieven of verbaal. Zo worden personen met de dood bedreigd, uiteenlopend van publieke figuren tot notarissen en medewerkers van een deurwaarderskantoor. Ook verklaren soevereinen dat zij zich tot de dood zullen verzetten of aanslagen gaan plegen, bijvoorbeeld bij een uithuisplaatsing wegens opgelopen schulden of een ondertoezichtstelling van hun kinderen. Soms gaan bedreigingen samen met afpersing, dwang en opruiing.

Vrijheidsberoving of burgerarrest:

Bij inbeslagname door deurwaarders wegens hoogopgelopen schulden is gedreigd met burgerarresten of zijn deurwaarders daadwerkelijk vastgehouden door soevereinen. In sommige gevallen volgde een (poging tot) 'burgerarrest' op doxing.

Voorbereiden op een confrontatie met de overheid:

Sommige soevereinen bereiden zich voor op een gewelddadige strijd met de 'kwaadaardige elite', bijvoorbeeld door zich te bewapenen, lessen te volgen bij schietverenigingen of het beoefenen van vechtsporten. Zo zijn tijdens een huiszoeking bij soevereinen in 2023 meerdere dolken, samoeraizwaarden en vuurwapens aangetroffen. In hetzelfde jaar is een soevereine ex-militair vervolgd voor het aanschaffen van vuurwapens.

4. Verandering in aard en omvang

De Nederlandse soevereinenbeweging werd rond 2010 voor het eerst zichtbaar. Twee jaar later deed de Soverein Onafhankelijke Pioniers Nederland (SOPN) mee aan de Tweede Kamerverkiezingen, waar zij 12.982 stemmen behaalden. De beweging bleef vervolgens relatief stil. Soms kwam het gedachtegoed terug in rechtszaken, maar zowel het aantal mensen dat de Nederlandse instituties niet langer erkende als directe confrontaties tussen overheid en soevereinen bleven zeer beperkt. In de afgelopen jaren is het aantal soevereinen echter verveelvoudigd en is de aard van de beweging veranderd. Meer mensen onttrekken zich actief aan wet- en regelgeving en zetten zelfs stappen richting geweld.

De aanhang in Nederland

De mate van aanhang in Nederland is van belang om te bepalen in hoeverre er een dreiging uitgaat van het soevereine gedachtegoed. Het is niet met zekerheid vast te stellen hoeveel personen zich precies als soverein identificeren. Het aantal aanhangers is lastig in te schatten vanwege het sterk wisselende landschap en de overlap in aanhang tussen verschillende online kanalen en aanjagers. Afgaande op het aantal volgers, kijkers en reacties op belangrijke soevereine aanjagers en online groepen, het aantal brieven dat gemeenten ontvangen en het aantal soevereinen waar de Belastingdienst mee in aanraking komt, zijn er in Nederland naar schatting ten minste enkele tienduizenden personen die in meer of mindere mate het soevereine gedachtegoed aanhangen. Sommigen zijn overtuigd van het soevereine narratief, terwijl anderen onder het motto 'baat het niet, dan schaadt het niet' misschien een brief naar de Belastingdienst sturen. Sociale media spelen een verbindende rol, hoewel Nederlandse soevereinen ook fysiek samenkomen en bijeenkomsten organiseren. De verwachting is dat de soevereinenbeweging nog verder zal groeien.

Opvallend is dat de meerderheid van de soevereinen tussen de 40 en de 60 jaar oud lijkt te zijn. Deze gemiddelde leeftijd komt overeen met de soevereinenbewegingen in bijvoorbeeld Duitsland en de Verenigde Staten. De relatief hoge leeftijd is opvallend. Vermoedelijk zijn mensen die zich al jaren of zelfs decennia zorgen maken over de staat van het land, wantrouwend zijn jegens de overheid of zich afzetten tegen 'de elite', vatbaarder voor het soevereine gedachtegoed. Vooral wanneer ze gedurende hun leven negatieve ervaringen hebben opgedaan met de instituties van de democratische rechtsorde.⁴

Het gedachtegoed biedt een uitweg voor uiteenlopende mensen die zich onvoldoende gehoord voelen door de overheid, teleurgesteld zijn in de overheidsreactie op bepaalde gebeurtenissen of geen vertrouwen meer hebben in het probleemoplossend vermogen van de overheid. Hierbij gaat het bijvoorbeeld om de maatregelen tijdens de coronapandemie, maar ook om de toeslagenaffaire, de moeizame afhandeling van aardbevingsschade in Groningen, de stikstofcrisis, de woningnood, duurder wordende levensmiddelen en stijgende energieprijzen. Bovendien kan het verlies aan vertrouwen gebaseerd zijn op persoonlijke problemen en grieven, of een ervaren gebrek aan controle over het eigen leven.

Soevereine aanjagers spelen hierop in door te stellen dat de overheid en instituties illegitiem handelen en dat personen zich daarom niet aan wet- en regelgeving *hoeven* te houden. Gerechtvaardigde zorgen en twijfel met betrekking tot instituties worden door hen geplaatst in een frame dat het overheidshandelen en -falen onderdeel is van een geheim, vooropgezet plan. Zij bieden hiermee voor sommigen een uitweg voor persoonlijke problemen met overheidsinstanties zoals belastingschulden of simpelweg een leven onder een 'kwaadaardige elite'. De beschikbaarheid en toegankelijkheid van dit soevereine narratief zijn door sociale media enorm toegenomen.

Weerbaarheid tegen soverein gedachtegoed

De mogelijke groei van de soevereinenbeweging is mede afhankelijk is van de weerbaarheid in de Nederlandse samenleving tegen soevereine boodschappen. Het is lastig vast te stellen hoe groot de daadwerkelijke weerbaarheid hiertegen is. Vooralsnog verwerpt een grote meerderheid van de Nederlandse samenleving het idee dat ze zichzelf soverein kunnen verklaren. Op sociale media gaan mensen regelmatig in discussie met verspreiders van de narratieven. Door de onnavolgbaarheid van hun argumentatie worden soevereinen vaak weggezet als 'wappie'. Ook in de media worden zeer regelmatig kritische artikelen gepubliceerd waarin soevereine denkbeelden worden weerlegd en de mogelijke gevolgen van het negeren van wet- en regelgeving worden geschetst. Dit geldt zelfs voor een aantal anti-institutionele mediakanalen, waar kritiek wordt geleverd op het soevereine narratief en wordt gesteld dat een sovereinverklaring mensen niet vrijstelt van wet- en regelgeving.

⁴ Zie bijvoorbeeld: NCTV, 'De verschillende gezichten van de coronaprotesten', april 2021.

Ook vanuit de instituties wordt ingegrepen tegen de soevereinenbeweging. Zo heeft de Belastingdienst bijvoorbeeld onlangs een kort geding gewonnen tegen een soevereine aanjager die mensen adviseerde geen belasting meer te betalen. Ook zijn recent enkele wapenverloven van gekende soevereinen ingetrokken, omdat betrokkenen aangeven dat zij de Nederlandse wet- en regelgeving niet erkenden. Hierdoor verviel het recht op hun wapenverlof. Hoewel deze boodschap voor een enkeling een reden lijkt te zijn om vraagtekens te plaatsen bij het soevereine gedachtegoed, worden andere soevereinen juist gesterkt in hun denkbelden. Binnen soevereine groepen wordt om hulp en advies gevraagd bij volgende stappen tegen de overheid en instituties. Hieruit blijkt dat het, zodra mensen dit soort narratieven eenmaal aanhangen, moeilijk is om hen van het tegendeel te overtuigen. Daarom is het belangrijk om in te zetten op de vergroting van de weerbaarheid tegen dit soort boodschappen, juist bij mensen die er nog niet mee te maken hebben (*'prebunking'*). Dat is vaak effectiever en efficiënter dan pogingen om mensen terug te halen die er al aan ten prooi zijn gevallen (*'debunking'*).

Een beweging met groeipotentieel

Hoewel de weerbaarheid tegen het gedachtegoed in de Nederlandse maatschappij sterk is, is deze in de afgelopen jaren waarschijnlijk afgenomen. Waar soevereine opvattingen eerder waren voorbehouden aan zeer kleine groepjes mensen die door weinigen serieus werden genomen, zijn deze geluiden inmiddels op verschillende plekken in de samenleving hoorbaar. De groep aanhangers is aanzienlijk groter geworden en lijkt nog steeds te groeien. De groei van de beweging is vermoedelijk mede ingegeven door het daadwerkelijke handelen van de instituties. Vooral de maatregelen die tijdens de coronapandemie zijn genomen, hebben de mogelijke voedingsbodem voor het narratief vergroot. Daarnaast wordt bijvoorbeeld de toeslagenaffaire door veel soevereinen aangehaald als voorbeeld voor het bestaan van een kwaadaardige elite. Bovendien is het vertrouwen in de Nederlandse overheid en de politiek de afgelopen jaren laag. Dit soort ontwikkelingen maakt dat mensen waarschijnlijk meer open staan voor alternatieve verklaringen voor gebeurtenissen.

Het op grote schaal verspreiden van feitelijk onjuiste boodschappen, waarmee het vertrouwen in de wetgevende, uitvoerende en rechtsprekende macht, de traditionele media en de wetenschap worden aangetast, ondermijnt de legitimiteit van deze instituties. Samen met de groeiende aanhang vormen deze boodschappen een eenieder die daar een substantiële bijdrage aan levert, waarschijnlijk een ernstige dreiging voor het functioneren van de democratische rechtsorde op lange termijn. Bovendien moedigt het soevereine narratief aan tot het creëren van, soms onverdraagzame, parallelle samenlevingen met eigen wetgeving en eigen instituties. Hoe meer personen deze boodschappen verspreiden, hoe meer het vertrouwen ondermijnd wordt.

Daarnaast komen soevereinen door hun handelingsbereidheid steeds vaker zelf in confrontatie met instituties. Huisuitzettingen, oplopende schulden en vastlopende persoonlijke relaties kunnen leiden tot ernstige stress, gevoel van verlatenheid en angst. Dit kan zijn weerslag hebben op soevereinen, maar ook op hun naasten. De gevolgen die kinderen van soevereinen ervaren van het handelen van hun ouders is nog onvoldoende onderzocht, maar het laat zich raden dat ook zij hier nadelen van ondervinden. Op de korte termijn resulteert een toename van het aantal soevereinen waarschijnlijk in een toename van het aantal (kleinere) gewelddadige incidenten en persoonlijke drama's.

5. Conclusie

In deze analyse wordt de vraag beantwoord of er vanuit de Nederlandse soevereinenbeweging sprake is van een ondermijning van de democratische rechtsorde en zo ja, hoe deze zich uit. De democratische rechtsorde bestaat uit een democratische rechtsstaat (politiek systeem) en de manier van samenleven (open samenleving), ook wel de verticale en horizontale dimensie van de democratische rechtsorde genoemd.

Er lijkt nauwelijks sprake te zijn van een ondermijning van de horizontale dimensie. Er worden geen andere rechten toegekend of onttrokken aan specifieke bevolkings-groepen en kritiek op bestaande machtsstructuren wordt aangemoedigd in plaats van ontmoedigd. Hoewel er bovendien soms onenigheid ontstaat over ideologie binnen soevereine groepen, wordt interne dissidentie of uittreding uit de groepen niet onmogelijk gemaakt. Soevereinen keren zich primair af van de overheid en andere instituties, maar houden veelal een open en inclusieve houding richting medeburgers. Zij proberen hen juist te overtuigen van hun gedachtegoed.

De verticale dimensie wordt wel degelijk ondermijnd. Dit gebeurt zowel op de langere termijn door de feitelijk onjuiste boodschappen achter de soevereine ideologie en narratieven, als door de geweldsdreiging op korte termijn. En dan zijn er ook nog tal van strafbare gedragingen die de werking van de democratische rechtsorde kunnen aantasten. Het gaat dan bijvoorbeeld om de intimidatie en bedreiging van ambtenaren en politici, waardoor zij worden belemmerd in de uitvoering van hun werk. Autonomen of soevereinen die verandering zoeken binnen het huidige systeem ondermijnen de democratische rechtsorde weliswaar niet door hun gedragingen, maar ook zij dragen bij aan de instandhouding en mogelijke groei van de beweging als geheel. Het onderstaande gaat nader in op de ondermijning van de verticale dimensie van de democratische rechtsorde.

Ondermijning door feitelijk onjuiste boodschappen

Het soevereine gedachtegoed ondermijnt de democratische rechtsorde door feitelijk onjuiste boodschappen te verspreiden die het vertrouwen aantasten in de wetgevende, uitvoerende en rechtsprekende macht, de traditionele media en de wetenschap. Hiermee wordt de legitimiteit van deze instituties ondermijnd. Het gaat hierbij niet alleen om het gegeven dat de boodschappen feitelijk onjuist zijn. Een grootschalig geloof in zulke onwaarheden voedt het onvermogen om als samenleving te functioneren op basis van een gedeeld besef van realiteit. De feiten van de één worden dan de fabels van de ander. Behalve de mogelijkheid dat aanhangers van dit gedachtegoed zich met geweld verzetten, kan dit leiden tot een onverdraagzaam isolationisme. Het soevereine gedachtegoed moedigt aan tot het onttrekken aan bestaande wet- en regelgeving ten gunste van eigen, soms onverdraagzame, parallelle samenlevingen met eigen wetgeving en eigen instituties.

Door de mate waarin soevereinen zich proberen af te wenden van de Nederlandse samenleving en de mate van wantrouwen die zij koesteren tegen de overheid en instituties, is de verwachting dat het gedachtegoed waarschijnlijk ook op de lange termijn een rol zal blijven spelen in de Nederlandse samenleving. Nieuwe overheidsmaatregelen, bijvoorbeeld met betrekking tot stikstof en het klimaat, of persoonlijke omstandigheden wanneer mensen een deurwaarder aan de deur krijgen, worden door soevereine aanjagers steeds opnieuw voorgesteld als een manier van de overheid om hen te onderdrukken. Daarbij stellen zij dat de Nederlandse wet- en regelgeving slechts een suggestie is en de overheid illegitiem handelt. Doordat het narratief steeds wordt aangepast aan nieuwe gebeurtenissen en maatregelen, is het ook op de langere termijn erg wendbaar. In combinatie met de snelheid waarmee hun theorieën via sociale media worden verspreid, zal het bereik van het gedachtegoed waarschijnlijk groot blijven.

Zorgen om de groei

Hoe meer personen deze boodschappen verspreiden en ontvangen, hoe meer het vertrouwen in de democratische rechtsorde wordt ondermijnd. Naar schatting zijn er in Nederland enkele tienduizenden personen die in meer of mindere mate geloven in het soevereine gedachtegoed. Deze omvang is niet van dien aard dat het een existentiële bedreiging vormt voor de democratische rechtsorde, maar er zijn wel zorgen over de aanhoudende groei van de beweging en de bestaande voedingsbodem voor het gedachtegoed. Niet in de laatste plaats omdat burgers zichzelf ook enorm in de problemen kunnen brengen als ze gaan handelen naar de adviezen die volgen uit het gedachtegoed.

Gezien de sterk gegroeide aanhang in de afgelopen jaren, vormt het gedachtegoed een grotere dreiging voor de democratische rechtsorde dan in het recente verleden. Daarbij is de verwachting dat de beweging verder groeit. Het gedachtegoed lijkt mogelijk een uitweg voor personen die zich onvoldoende gehoord voelen door de overheid, teleurgesteld zijn in het handelen van de overheid tijdens bepaalde gebeurtenissen, of geen vertrouwen meer hebben in de aanpak van de

overheid voor diverse complexe en vaak onderling verbonden problemen. De rode draad van het soevereine gedachtegoed, ongeacht de onderliggende narratieven, is dat de huidige Nederlandse wet- en regelgeving niet geldig is en dat de overheid illegitiem handelt. Sovereinen voelen zich waarschijnlijk niet zozeer tot de beweging aangetrokken door de ingewikkelde narratieven, maar vooral door de uiteindelijke conclusie dat de overheid illegitiem handelt; zij geloven immers in een kwaadaardige elite.

Het blijkt moeilijk om mensen die eenmaal overtuigd zijn van het soevereine narratief weer terug te brengen op andere gedachten. Hoe harder soevereinen door instituties worden aangepakt omdat zij zich niet aan de wet- en regelgeving houden, hoe meer ze worden gemarginaliseerd én met de rug naar de samenleving komen te staan. Dan worden ze immers gesterkt in hun overtuiging dat er sprake is van een kwaadaardige elite die hen onderdrukt.

Gewelddreiging op de korte termijn

In tegenstelling tot de bredere anti-institutionele beweging, schrijven het soevereine narratief en organisaties en personen verschillende mogelijkheden tot handelen voor. Bovendien weet de soevereine beweging zich te organiseren. Dit is met name zorgwekkend als het gaat om de tweede en de derde categorie binnen de beweging van soevereinen: personen die het huidige systeem ontkennen en personen die plannen maken om zich actief tegen het huidige systeem te verzetten, desnoods met gewelddadige handelingen. Vanuit aanhangers van die categorieën is geregeld sprake van geweldsincidenten, bijvoorbeeld in een reactie op verkeerscontroles, aanhoudingen of huisuitzettingen. Bovendien zijn bij verschillende aanhangers (vuur)wapens aangetroffen. Sommige soevereinen bereiden zich voor op een gewelddadige confrontatie met de overheid en dreigen met geweld. In combinatie van de verwachte groei van de soevereinenbeweging als geheel, is het aannemelijk dat ook deze dreiging in de toekomst zal toenemen.

April 2024

Deze publicatie is een gezamenlijke uitgave van:

Algemene Inlichtingen- en
Veiligheidsdienst (AIVD)

Nationale Politie

Nationaal Coördinator
Terrorismebestrijding en Veiligheid
(NCTV)